

Detta är ett informationspaket om purpuritraditionen i Kronobynejden. Avsikten är att ge bakgrundsinformation om purpuri, i första hand till skolornas personal. I Kronobys plan för kulturell fostran lyfts den lokala purpurin fram som ett lämpligt kulturuttryck för mångåriga kulturprojekt som kan förverkligas i skolan. Via dansen som fysisk aktivitet övar eleverna sin samarbetsförmåga utgående från ett konstuttryck. Genom att ge eleverna möjligheten att dansa purpuri skapas gemenskap, främst inom skolans väggar men också med äldre generationer inom den lokala traditionen. Purpuritraditionen i Karlebynejden upptogs år 2017 på Finlands nationella förteckning över immateriellt kulturarv. Att ta del av denna tradition innebär att eleverna blir länkar i den långa kedja som utövarna av den levande traditionen purpuridans utgör.

KULÖR

Purpuritraditionen i Kronobynejden

Dansen purpuri består av en serie olika dansdelar, som dansas efter varandra. De flesta av turerna är lånade från internationellt kända sällskapsdanser, som introducerades i högre stånds miljö. Som helhet är purpurin ändå en unik helhet, och det förekommer även i olika varianter på olika håll i Finland.

Utgångspunkten för Kronobypurpuri är en fyrkantssuppställning där dansarna sitter omkring dansgolvet. Dansen leds av par nummer ett, som måste känna till turerna så bra att de håller reda på ordningsföljden och kan inleda dem. Det var en hedersuppgift att leda purpurin och de som fick uppdraget kallades ofta "stordansare". Då par nummer ett inleder en tur stiger följande par upp i tur och ordning och följer efter. Några turer inleds av två par samtidigt: av par nummer ett och ett par diagonalt över dansgolvet. Purpuri ger dansarna gott om tid att titta på övriga dansares insatser i dansen, så det fanns ett socialt tryck på att dansa väl.

I purpurin ingår numera dessa turer: 1) polonäs, 2) hopptakt, 3) hopptakt med annan melodi, 4) slätvals, 5) figuré, 6) hopptakt med en tredje melodi, 7) marsch. Till sist görs en avtackning där man tackar de andra deltagarna för dansen.

Purpuri var en betydelsefull dans i Karlebynejden från mitten av 1800-talet fram till 1960-talet. Purpuridans var vanligt både till vardag och till fest, och framförallt under bröllop. Purpuri är en dans som kan bli hur stor och lång som helst. Hur lång tid dansen tar beror på hur många par som deltar – ju fler par, desto längre tid krävs.

Dansstilen som var ideal inom purpurin var att "dansa som om man egentligen inte dansade". Med det avses att man skulle dansa avslappnat och till synes utan ansträngning, men ändå så taktfast som möjligt. Den dansstilen försöker man upprätthålla också idag.

Purpuri i dag

Efter andra världskriget blev det allt ovanligare att purpurin dansades. Inga ungdomar lärde sig längre att dansa och minnet av purpurin bleknade. I början av 1980-talet började därför en grupp traditionsbärare värna om purpurin. Bland dem återfanns Greta och Bjarne Snåre från Kronoby, som var verkliga eldsjälar inom traditionell dans i Norra Österbotten. Andra betydelsefulla traditionsbärare var Bruno och Greta Högnabba samt Gunnar och Gunvor Kolam från Terjärv.

Purpuridansare väntar på sin tur. Paret till höger har rest sig och är redo att börja dansa. Foto från 1979 av Birgitta Karlsson, SLS arkiv. (SLS 1335)

De visade också upp den för publik, vilket var något nytt – tidigare hade man dansat för danssens skull. Purpuri är en folklig dans, som inte har dansats i finkläder, men då man började uppträda valde man att använda folkdräkt. År 1987 blev viktigt för att upprätthålla minnet av purpurin. Då arrangerades ett kronbröllop med ett riktigt brudpar och 1700 gäster i Terjärv.

Idag samlas cirka trettio personer en gång i månaden för att dansa purpuri. Det är glädjen i att dansa tillsammans och samtidigt upprätthålla traditionen som driver dem. De som dansar idag kommer från Karleby, Kronoby, Jakobstad, Larsmo och Pedersöre. Idag leder Harriet och Peter Bäck från Kronoby dansen i egenskap av par nummer ett. De har lärt sig purpuritraditionen av äldre dansare. Dagens purpuridansare har lärt sig danstraditionen av äldre dansare och de är nu själva också traditionsbärare.

Många spelmän kan spela till dansen, liksom även hornkapell. Kronoby Hornkapell (hornseptett) har under sin sekellånga verksamhet hållit musiken till purpurin på repertoaren. I dag leds hornkapellet av dirigent Mikael Fröjdö, uppväxt i Kronoby. Fröjdö är också spelman och har lärt sig musiken till purpurin på fiol av äldre spelmän i Kronoby, Karleby, Nedervetil, Terjärv och Esse. Fröjdö har också god inblick i den muntliga traditionen samt i den praktiska kunskapen om stil och utförande, som inte finns i notskrift. En mängd inspelningar av musik och berättel-

ser av äldre spelmän från Kronobynejden finns också bevarade i arkiven, bland annat av Sixtus Store och bröderna Hans och Max Skog.

Purpurins historia

Dansen purpuri består av flera danser som dansas efter varandra. Dess historia kan spåras till Frankrike, där dansserierna under 1700-talet fick namnet potpourri. Då Finland blev ett ryskt storfurstendöme i början av 1800-talet spreds purpurin österifrån och blev allmänt populär. Städernas borgare kallade dansen potpourri, medan man på landsbygden sade purpuri.

En av de tidigaste uppgifterna om hur purpurin kom till Finland kommer från Uleåborg 1809, där ryssar inkvarterades efter 1808-1809 års krig. Man bjöd endast lokala damer till den första balen med purpuri så att de inflyttade herrarna skulle få lämpliga danspartners. Potpourri dansades i Helsingfors åtminstone från och med 1820-talet. Vid Kejserliga Alexanders Universitetet i Helsingfors firades 200-årsjubileum år 1840 och då fanns bland annat potpourri med i dansprogrammet. Då purpuri dansades av 1800-talets överklass leddes dansen ofta av en danslärare, som på förhand ropade ut de olika turerna.

Under andra halvan av 1800-talet fick purpuri sitt genomslag på landsbygden. I Svenskfinland

Purpuridans i Kronoby år 1979. Kronoby hornkapell står för musiken och ses till vänster i bilden. I mitten figurerar två danspar mot varandra på dansgolvet. Följande par som ska dansa står och väntar på sin tur. Längst till höger syns danspar som får vänta en längre stund. De sitter på bänkar och tittar på dansen. Foto: Birgitta Karlsson, SLS arkiv. (SLS 1335)

var purpuri vanlig i västra Nyland, Åboland och i norra svenska Österbotten, men också till exempel i Kristinestadstrakten dansades purpuri. Tiden gick och nya danser introducerades, medan andra glömdes bort. På många håll slutade man dansa purpuri, medan man i andra byar ansåg att den var mycket viktig. I början av 1900-talet var det ännu vanligt att spelmän uppträdde med musiken till purpuri, och dansen levde kvar åtminstone in på 1950-talet.

Traditionen i Kronobynejden

Purpuridansen i Kronoby är en del av ett större traditionsområde i Karlebynejden, där alla byar i Kronoby samt Karleby ingår i norra svenska Österbotten. Purpuritraditionen återfinns också på andra sidan språkgränsen i Kaustby, och spelmännen förr i världen spelade till dans utan att bry sig om vilket språk de dansande talade – dansen var ändå den samma.

Purpurins status som viktig dans berodde till stor del på att den var så betydelsefull under brölloppen. Det var vanligt med tredagarsbröllop med tusen gäster i Kronoby, som kallades "stoodjässbo" ("storgästabud") på dialekt. De stora brölloppen firades helst utomhus på sommarens. Purpurin dansades då både som ceremoniell första dans och som allmän dans där alla gäster deltog.

Den första purpurin, "rospurpurin", dansades endast av "pällhållarna", som också kallades "viininklääshaldare" ("vigningsklädeshållare"). De var brudparets ogifta vänner och släktingar som fick roller som brudtärnor och -svenner och de kunde vara så många som 300 par. Under själva vigseln skulle några av dem hålla upp

Kronoby hornorkester spelar upp till purpuri år 1979. Fotografiet har tagits av Birgitta Karlsson vid SLS arkiv. (SLS 1335)

ett vackert tyg – brudhimmeln – ovanför brudparets huvud, därav benämningen.

Pällhållarna fick inte själva välja vem de ville dansa med, utan brudparet parade ihop dem. Man gjorde en lista över paren, som hölls hemlig ända till bröllopsdagen, då paren ropades upp. Det ansågs fint att hamna långt upp i listan över pällhållare – då fick man också gå nära brudparet i brudraden och dansa nära dem i rospurpurin.

Rospurpurin inleddes med en mycket lång polonäs, där man promenerade i olika mönster, som kallades "rosån". Sedan följde själva purpurin. Rospurpurin kunde räcka hela första bröllopsdagen och då enbart pällhållarna och brudparet deltog så fanns det inget annat för övriga gäster att göra än att titta på – och se om dansen gick bra. Om rospurpurin dansades klanderfritt var bröllopets rykte räddat. Ifall brudgummen, som hade uppgiften att leda dansen, inte var någon van dansare kunde han välja att anlita en ställföreträdare och på så sätt se till att bröllopet behöll sin status.

Under tredagarsbrölloppen dansades tre omgångar av purpurin. I de två andra purpurierna deltog alla bröllopgäster. Äldre Kronobybor berättade att "he va bara bråått", eftersom det gällde att skynda sig för att "få åt se purpurispare" – och naturligtvis försökte man få dansa med önskad partner. Man åt och drack kaffe mellan turerna och kunde också dansa andra danser innan man fortsatte med nästa purpuritur.

I början av 1900-talet blev det vanligt med hornorkestrar på brölloppen. Kronoby hornkapell grundades 1895, och även i Nedervetil och Terjärv fanns det hornorkestrar redan under 1800-talets sista år. Hornkapellen anlätades den första bröllopsdagen och spelade alltså till den högtidliga rospurpurin. Den andra bröllopsdagen stod ofta spelmän med fioler för musiken och den tredje dagen kunde man dansa mera improviserat till dragspelsmusik.

Purpuri var en självklar del av den lokala kulturen i Kronoby. Man dansade den på ungdomarnas knutdanser, senare på ungdomsföreningens lokal, på julannandag, trettondagen, fastlagstisdagen, byatalkon och så vidare. I purpurin dansade alla generationer tillsammans. Barn såg på då vuxna dansade och lärde sig. Inför brölloppen övade ungdomar tillsammans med någon vuxen inför den spännande uppgiften att delta i "rospurpurin". Under arbetsmoment med långa väntetider, som att bränna tegel, kunde man också dansa purpuri för att fördriva tiden.

Purpuri som levande tradition

Purpurins funktion har förändrats mycket sedan det var självklart att den dansades till vardag och fest i Kronobynejden. I dag används purpuri som uppvisningsdans. Den dansas då i förkortad form, annars blir den alldeles för tidskrävande. Purpuri dansas också som en uppskattad umgängesform och för att det upplevs givande att upprätthålla en tradition. Hela purpurin dansas numera enbart för nöjets skull i sociala sammanhang, till exempel för att fira något.

All traditionell kultur är beroende av att nya och yngre människor tar del av den praktiska kunskap som den bygger på, så också purpurin. I dagens samhälle kan vi inte räkna med att barn överhuvudtaget känner till purpuridansen eller ens någon gång kommer i kontakt med den. Då kan de inte heller bli en del av traditionen. Genom att ge dem möjligheten att under några timmar tillsammans med kunniga dansare pröva på purpuridansen får de praktiska erfarenheter som länkar dem till lokaltraditionen. För att förstå varför purpurin har varit så betydelsefull i Kronoby behöver de också få kontextuppgifter om den traditionella kulturen.

Att purpuritraditionen i Karlebynejden, inklusive Kronoby, upplevs som betydelsefull visar bland annat det faktum att den ingår i Finlands nationella förteckning över immateriellt kulturarv. Purpuridansarna i Karlebynejden och Kronoby Hornkapell har tagit initiativ till att få med purpurin i Karlebynejden i Museiverkets listor över immateriellt kulturarv i Finland. På så sätt visar de att de uppskattar traditionen och att de är villiga att arbeta för att den ska leva kvar också i framtiden.

Purpuri i Karlebynejden upptecknades redan på 1910-talet. Under sin glansperiod dokumen-

Purpurin inleds med en polonäs där alla dansar tillsammans. Foto från Kronoby år 1979 av Birgitta Karlsson, SLS arkiv. (SLS 1335)

terades också danstraditionen på 1920-talet av den kända dansforskaren Yngvar Heikel. På 1970-talet gjordes också två olika filminspelningar av Kronobypurpurin. De här dokumentationerna, som bevaras på arkiv, innebär att vi idag vet en hel del om hur den tidigare traditionen såg ut. Dokumentationer i sig innebär dock aldrig att den *levande traditionen* kan garanteras. Den lever kvar enbart om traditionen, i det här fallet purpurin, fortsätter att utövas så att nya människor kan delta och lära sig.

Avgörande för att purpuritraditionen ska kunna leva kvar är att det finns dansare med tillräcklig kunskap för att åta sig den ledande rollen som par nummer ett. I Karlebynejden är tillgången till kunniga spelmän viktig vad gäller musikutbudet. Att hornkapellets verksamhet kan fortgå under en dirigent som känner till den lokala traditionen är också angeläget. Dessutom är intresse och förståelse från allmänhetens sida av största betydelse. Man kan säga att ett visst mått av lokal allmänbildning, att förstå traditionen och dess betydelse, krävs för att den ska få utrymme nog för att kunna leva kvar.

Kronobypurpuri på film

Från och med hösten 2018 kommer en filmad version av Kronobypurpuri att vara tillgänglig på internetportalen Finna. Inspelningen gjordes 1979 av Ann-Mari Häggman och Jonas Borgmästars. Den sommaren arrangerades spelmansstämma i Kronoby, och byborna uppträdde då med purpuri. Vädret var dock dåligt och det gick inte att dokumentera tillställningen. Men arrangörerna gick med på att låta danslaven ligga kvar, och så gick insamlarna ut med en allmän inbjudan till Kronobyborna – kom och dansa purpuri efter spelmansstämmans slut. Kronoby hornkapell stod för musiken, och nu samarbetade också vädret. Resultatet blev en unik situation där intresserade bybor kom och dansade så som de alltid hade brukat utan att någon publik var närvarande – och därför använder de inte heller folkdräkter. Vi rekommenderar filmen för alla som vill se hur traditionell purpuridans gick till. Gå till www.finna.fi och sök på "SLS 1368" för att hitta filmen – längst ner på sidan, eller använd QR-koden nedan.

Vill du veta mera?

Inbandningar:

Karlebynejdens Spelmansgille. LP-skiva 1980, SORAY LP 1

Kronoby hornkapell 90 år. LP-skiva 1976, LRLP 151.

Filmupptagningar av Kim Hahnsson (FMI 230) och Ann-Mari Häggman (SLS 1368). Svenska litteratursällskapet i Finland

Intervjuer med äldre Kronobybor om bröllop och purpuri bland annat i samlingen "Expeditionen till Kronoby 1971" (SLS 2269). Svenska litteratursällskapet i Finland

Litteratur:

Ala-Könni, Erkki 1986: *Suomen Kansanmusiikki. Tutkielmia neljältä vuosikymmeneltä*. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.

Biskop, Gunnel 2008: *Purpuri - att dansa Gudi till behag. Folkdansforskning i Norden*. Nordisk forening for folkedansforskning.

Heikel, Yngvar 1938: *Dansbeskrivningar. Finlands svenska folkdiktning*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 268.

Nikula, Heikki 2013: *Häämusiikkia kielirajalla - Bröllopsmusik vid språkgränsen*. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.

Rausmaa, Pirkko-Liisa 1999: *Purpuri suomalaisessa tanssiperinteessä - Suomalainen purpuri*. Toim. Kari Bergholm. Helsinki: Suomalaisen Kansantanssin Ystävät.

Glada purpuridansare i Kronoby år 1979. Paren diagonalt mot varandra över dansgolvet utför sina dansmoment tillsammans. Längst till höger har nästa par i tur rest sig för att vara klara då det är dags för deras insats. Övriga dansare sitter på bänkar och ser på. Fotografi av Birgitta Karlsson, SLS arkiv. (SLS 1335)

Detta materialpaket har sammanställts 2018 av Johanna Björkholm, KulturÖsterbotten, inom Leaderprojekt Kulör – Kulturarv som levande österbottnisk resurs. Läs mera om projekt Kulör på www.kulturosterbotten.fi/kulor och ta del av våra övriga materialpaket.

Texten ovan bygger på beskrivningen av purpuri i Karlebynejden på Museiverkets wiki *Levande traditioner*, wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Dansen_purpuri_i_Karlebynejden Wikin är uppbyggd så att alla som vill lyfta fram betydelsefulla levande traditioner kan mata in information om dem. Det finns också en nationell lista över immateriellt kulturarv i Finland. Om man vill att en levande tradition ska tas med där är man tvungen att aktivt arbeta för att upprätthålla traditionen och berätta om detta i wikin.